

УДК 796.071.4

Сергій Хоменко

КРИТЕРІЇ І РІВНІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто та проаналізовано різні теоретичні підходи до формування поняття «професійна компетентність». Сформовано критерії та рівні професійної компетенції вчителя фізичної культури.

Ключові слова: професійна компетентність; концептуальна компетентність; особистісний, функціональний, особистісно-діяльнісний рівні.

Згідно нової освітньої парадигми фахівець повинен володіти фундаментальними знаннями, професійними вміннями та навичками діяльності свого профілю, досвідом творчої та дослідницької діяльності з вирішення нових проблем, соціально-оціночної діяльності, тобто він повинен бути компетентним і конкурентноспроможним досвідом.

Безумовно, без якісної підготовки фахівців неможливі інновації, соціально-економічний та соціокультурний розвиток суспільства. У Законах України «Про освіту» і «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ ст.) окреслено основні принципи її розбудови: гуманітаризація та демократизація освіти; пріоритетність загальнолюдських цінностей; створення умов для повної реалізації всебічного розвитку кожної людини та визначені найважливіші завдання і вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців [2].

Природно, що нові цілі вимагають пошуку нових можливостей їх вирішення. Це діалектичне протиріччя, що вимагає від вищої школи стабільності та мобільності одночасно, можливо вирішити шляхом розробки критеріїв та рівнів сформованості професійної компетентності фахівців, тобто якісними і кількісними показниками.

Питання вдосконалення професійної підготовки фахівців з фізичної культури завжди були в центрі уваги дослідників. Вирішенню цієї проблеми присвячені ряд досліджень (В. М. Корецький, 1988; С. Д. Неверкович, 1988; В. В. Приходько, 1992; Г. Д. Бабушкін, 1994; В. Т. Чічікін, 1995; В. Ф. Костюченко, 1996; Н. Е. Пфейер, 1996; О. В. Петунін, 1996; Ж. К. Холодов, 1996; В. П. Каргаполов, 1999; А. П. Кузьмін, 1999; Г. Л. Драндров, 2002 та ін) і кандидатських (А.Ю.Комлев, 1979; Н. М. Костіхіна, 1979; М. П. Косміна, 1979; Л. М. Куликова, 1986; А. П. Зверев, 1990; П. Кузьмичова, 1990; І. С. Дятловського, 1991; М. А. Куликов, 1993; В. Є. Дяченко, 1993; Т. А. Маркіна, 1994; Л. П. Сербина, 1995; Є. Н. Медведєва, 1995; Є. В. Нікуліна, 1996; Н. І. Назаркіна, 1996; Л. В. Пашкова, 1997;

Л. В. Піглова, 1998; О. В. Голубов, 2000; Л. А. Дюкіна, 2000; Д. Ш. Садетдінов, 2000 та ін).

У цих роботах розкриваються сутність і зміст професійної готовності до діяльності вчителя фізичної культури і тренера, пропонуються науково-обґрунтовані підходи до вдосконалення змісту і процесу професійної підготовки у ВНЗ фізичної культури.

Насьогодні однією з найбільших проблем у системі підготовки фахівців з фізичної культури і спорту є те, що підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності здійснюється переважно через теоретичне навчання. Навчальні дисципліни і курси, що вивчаються студентами не завжди співвідносяться з тією науковою інформацією, що потрібна для підготовки спеціалістів певного профілю. Внаслідок цього студенти недостатньо чітко уявляють майбутню професію і ті вимоги, що висуваються до фахівців з фізичного виховання на практиці.

Метою статті є здійснення аналізу існуючих підходів до визначення поняття «професійна компетентність», розглянути його критерії та рівні, враховуючи професійні особливості фахівців з фізичного виховання.

Сьогодні, як ніколи раніше, виникла нагальна потреба в якісно новій підготовці педагога, такій, що поєднує фундаментальність професійних базових знань з інноваційністю мислення та практично орієнтованим, дослідницьким підходом до вирішення конкретних навчально-виховних питань.

Існує думка, згідно з якою поняття «компетентність» включає знання, уміння, навички, а також способи виконання діяльності (О. Журавльов, Н. Тализіна, Р. Шакуров, О. Щербаков та ін.)

У психолого-педагогічній літературі виділяють такі поняття, як «компетентність», «професійна компетентність», «управлінська компетентність». Аналіз наукової літератури з цієї проблеми показує, що ці поняття вживаються неоднозначно, у різному науковому тлумаченні.

У психологічних дослідженнях детально розглянуто поняття «управлінська компетентність» як сукупність знань, умінь і навичок у сфері теорії наукового управління. При цьому, воно поряд із соціально-психологічною, комунікативною компетентністю розглядається як складова поняття «професійна компетентність керівника». У рамках цього підходу було виконано ряд досліджень з метою дослідити й установити переважне значення того чи іншого аспекту для рівня професійної компетентності керівника в цілому.

Орієнтація на той чи інший аспект професійної компетентності зумовлена сферою досліджень різних авторів. Так, Л. Берестова [2] у своєму дослідженні обґрунтовує, що саме соціально-психологічна компетентність керівника є основним чинником ефективності його професійної діяльності, а володіння управлінськими знаннями і методами становить функціональну компетентність, що виступає як методичне

забезпечення професійної компетентності.

У дослідженнях М. Кьерст поняття професійна компетентність керівника та управлінська компетентність зрівнюються.

Існує визначення компетентності як ґрунтового знання своєї справи, сутності виконуваної роботи, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів і засобів досягнення намічених цілей. О. Нікіфоров розглядає компетентність як властивість, що необхідна кожному керівнику на тій чи іншій ділянці діяльності і пов'язана з галузевою специфікою управлінської діяльності [4].

Я. Коломинський і А. Реан [6] розглядають рівень компетентності як систему знань, на противагу поняттю професійного рівня, що розуміють як ступінь сформованості умінь і навичок.

Інші дослідники в поняття компетентності включають, крім загальної сукупності знань, ще й знання можливих наслідків конкретного способу впливу, тобто досвід практичного використання тих чи інших методів управління.

О. Тонконога визначає професійну компетентність керівника як інтегральну професійну якість: сплав його досвіду, знань, умінь і навичок, показник готовності до управлінської роботи, здатність приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Спроба типологізувати поняття «професійна компетентність», систематизувати його, визначити взаємозв'язок з іншими поняттями була зроблена А. Марковою. На думку автора, компетентність – це «індивідуальна характеристика рівня відповідності вимогам професії, як психічний стан, що дає змогу діяти самостійно і відповідально, як володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції».

У зарубіжній науковій літературі спостерігається інший підхід до розуміння компетентності (М. Альберт, П. Вейл, М. Мескон, Ф. Хедоурі). Компетентність видається інтегральним поняттям, у якому можуть бути виділені кілька рівнів:

1) компетентність як здатність до інтеграції знань і навичок та їх використання в умовах вимог зовнішнього середовища, що швидко змінюються;

2) концептуальна компетентність;

3) компетентність в емоційній сфері, у сфері сприйняття;

4) компетентність в окремих сферах діяльності.

Професійна компетентність майбутнього фахівця неможлива без загальної і комунікативної культури, що виражається в комунікативній компетентності особистості. Ряд учених (Г. Андреева, А. Бодальов, Г. Ковальов, В. Лабунська, В. Мироненко, Л. Мітіна, С Рубінштейн та ін.) підкреслює важливість сформованості комунікативних умінь, що створюють і відображають вигляд діючої особи, її психологічну сутність,

що сприяють розумінню і взаємодії, розкривають внутрішній зміст у зовнішній дії.

Вищевикладені наукові позиції розкривають різні аспекти поняття «професійна компетентність» і можуть бути враховані для розгляду поняття «професійна компетентність майбутнього тренера». Для визначення цього поняття необхідно враховувати, що професійна діяльність тренера має такі критеріальні особливості:

- виховний характер діяльності;
- прагнення досягнення вихованцями найвищих результатів у спортивній діяльності;
- оволодіння суто професійними, властивими для даного виду спорту, уміннями та навичками, методикою й технологією їх формування у спортсменів різного рівня підготовки;
- управлінський характер професійної діяльності;
- комунікативний характер діяльності;
- творчий характер діяльності.

Аналізуючи літературні джерела можна зробити наступні висновки: професійна компетентність вчителя фізичної культури – це сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості і готовності його, як суб'єкта педагогічного впливу структурувати наукові і практичні знання з метою ефективної організації тренувального процесу спортивного колективу для успішного вирішення поставлених завдань.

Кожен тренер компетентний у тій мірі, в якій виконується ним робота відповідає вимогам, що пред'являються до кінцевого результату даної професійної діяльності; оцінка або вимірювання кінцевого результату – це єдиний науковий спосіб судити про компетентність. Неправомірно судити про компетентність не за результатом, а тим що вкладається в його досягнення [2].

Ґрунтуючись на теоретичному аналізі, професійна компетентність вчителя фізичної культури, може досліджуватись на таких рівнях:

– Особистісному, як прояв індивідуально-особистісних якостей, обумовлених характером майбутньої діяльності. На даному рівні критеріями професійної компетентності вчителя фізичної культури можуть виступати:

- ✓ професійний інтерес до діяльності тренера;
  - ✓ наявність педагогічних здібностей;
  - ✓ професійно важливих якостей;
  - ✓ вміння володіти собою і своїми емоціями;
  - ✓ досконале володіння технікою і тактикою спортивної гри.
- Функціональному, що представляє її як тимчасову готовність і працездатність, передстартову активізацію психічних функцій, вміння мобілізувати необхідні фізичні і психічні ресурси для реалізації діяльності.

Тут критеріями професійної компетентності є:

- 1) володіння основами конкретного виду спорту;
- 2) володіння засобами, формами і методами навчання вмінням;
- 3) система навчально-виховної роботи зі спортсменами;
- 4) система контролю за діяльністю вихованців, уміння визначати особливості функціонального стану їх організму та у зв'язку з цим дозувати навантаження на тренуваннях і змаганнях;
- 5) вміння виявляти особливості індивідуальної підготовки, здібностей і нахилів до конкретних видів діяльності;
- 6) високий рівень сформованості педагогічних умінь;
- 7) систематичний аналіз власної діяльності і витяг уроків з помилок і невдач, тобто перебудова діяльності в напрямі вдосконалення [1].

– Особистісно-діяльнісному, що визначає готовність як цілісний прояв усіх сторін особистості, дає можливість ефективно виконувати свої функції. Критеріями служить безпосереднє управління процесом підготовки (управління техніко-тактичною підготовкою учнів – спортсменів, організація виховної роботи в колективі, управління вольовою, фізичною, теоретичною підготовкою спортсменів, контроль за загальноосвітнім навчанням, підготовка тренерів, громадських працівників і суддів); підвищення особистої кваліфікації (підвищення особистого професійного і культурного рівня, участь у науково-методичній роботі); спортивний відбір і рішення оргпитань (фінансове забезпечення процесу підготовки, пошук спонсорів, проведення спортивного відбору); підготовку до участі в змаганнях, організацію та проведення змагань (управління змагальною діяльністю спортсмена, організація тренувальних зборів, організація та проведення змагань, участь у суддівстві змагань); медико-біологічні аспекти (організація відновних процесів, надання медичної допомоги при хворобах і травмах); планування, контроль, облік (планування процесу підготовки спортсменів, контроль за ходом тренувального процесу і станом спортсменів, облік роботи та складання звітності) [1].

Таким чином, критеріальними особливостями ПКВФК є

- 1) виховний характер діяльності;
- 2) прагнення досягнення вихованцями найвищих результатів у спортивній діяльності;
- 3) оволодіння суто професійними, властивими для даного виду спорту, вміннями та навичками, методикою й технологією їх формування у спортсменів різного рівня підготовки;
- 4) управлінський характер професійної діяльності;
- 5) комунікативний характер діяльності;
- 6) творчий характер діяльності.

Результат присвоєння професійної компетентності вчителя фізичної культури фіксується на трьох рівнях: особистісному, функціональному,

особистісно-діяльнісному. Навчання у вузі має забезпечувати формування професійної компетентності на цих рівнях, що гарантує успішне становлення висококваліфікованого та конкурентоспроможного вчителя фізичної культури.

Перспективним напрямом формування професійної компетентності студентів – майбутніх учителів фізичної культури, тренерів є пошук шляхів відповідної організації підготовки до професійної діяльності під час навчання у вищому навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атласова О. М. Развитие профессиональной компетентности руководителей школ в процессе повышения квалификации : автореф. дис. ... канд. наук / О. М. Атласов. – СПб., 1995.
2. Берестова Л. И. Социально-психологическая компетентность как основа эффективности управленческой деятельности : автореф. дис. ... канд. наук / Л. И. Берестова. – М., 1994.
3. Дергач А. А. Педагогическое мастерство тренера / А. А. Дергач, А. А. Исаев. – М. : Физкультура и спорт, 1981.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : МГФ Знание, 1996.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М., 1986.
6. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / Л. М. Митина. – М : МПСИ; Воронеж : МОДЭК, 2002. – 400 с.
7. Равен Дж. Педагогическое тестирование. Проблемы. Заблуждения. Перспективы / Дж. Равен. – М. : Когнито центр, 1999. – 345 с.
8. Реан А. А. Социальная педагогическая психология / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб. : Питер, 2000. – 416 с.